יין ופילוסופיה:
נקודת מפגש
בין חומר ומחשבה

תוכן

פרק 1 – מבוא: היין כחומר פילוסופי 2

פרק 2 – היין בעולם העתיק: מאפלטון ועד אבן סינא 3

פרק 3 – היין והקדושה: היבטים תיאולוגיים 5

פרק 4 – גסטון בשלאר והיין כ"חומר יפה" 7

פרק 5 – הפרדוקס הדיוניסי: ניטשה, האקסטזה וההימנעות 9

פרק 6 – היידגר ו"ההוויה בשתייה" 11

פרק 7 – פילוסופיה עכשווית של היין: סקרוטון וממשיכיו 13

פרק 8 – פילוסופיה בכוס וכוס בפילוסופיה: מקרי מבחן של פרדוקסים 15

פרק 9 – סיכום: היין כמדיום פילוסופי בין-תחומי 17

פרק 1 – מבוא: היין כחומר פילוסופי

לאורך ההיסטוריה האנושית, היין לא היה רק משקה אלכוהולי אלא גם מושא להרהור פילוסופי, סמל תרבותי ומטאפורה למצבי תודעה. נוזל אלכוהולי זה, שנולד מטרנספורמציה כמעט מטמורפוזית של ענבים באמצעות תהליך התסיסה, מצא את דרכו לא רק לכוסות ולבקבוקים, אלא גם לכתביהם של הוגים מהחשובים בתולדות הפילוסופיה.

מדוע דווקא היין? מה הופך אותו לחומר כה פורה למחשבה פילוסופית? ראשית, היין הוא חומר שעובר טרנספורמציה – מפרי הגפן הפשוט והטבעי למשקה מורכב, רב-טעמים, שכבות ותחכום. טרנספורמציה זו מקבילה לתהליך החשיבה הפילוסופית עצמה, המבקשת להפוך את הגולמי למזוקק, את היומיומי למשמעותי.

שנית, היין מציע דואליות ייחודית: הוא מסוגל להאיר את התודעה ולהעשיר את המחשבה, אך בה בעת, בכמויות גדולות, הוא עלול לטשטשה ולערפלה. דואליות זו, שבין הארה לטשטוש, בין הגברת החושים להקהייתם, היא מרחב פורה לחקירה פילוסופית.

שלישית, היין מציע חוויה חושית עשירה וייחודית – טעם, ריח, מראה ומרקם – המשתנה עם הזמן והנסיבות, ויכולה להתפתח - לכאורה אף מאל עצמה - עם הזמן. מורכבות זו משקפת את מורכבות הקיום האנושי עצמו, המשתנה ומתפתח, מתיישן ומבשיל.

במאמר זה נבחן את מקומו של היין בחשיבה הפילוסופית, מהעולם העתיק ועד לפילוסופיה העכשווית. נסקור את התפיסות השונות של היין כמטאפורה פילוסופית, כמדיום תרבותי וכמצע לחשיבה, ונבחן את הפרדוקסים והמתחים שמעורר היין בדיאלוג בין תיאוריה לפרקטיקה.

פרק 2 – היין בעולם העתיק: מאפלטון ועד אבן סינא

הסימפוזיון: יין ופילוסופיה ביוון העתיקה

ביוון העתיקה, היין והפילוסופיה היו שלובים זה בזה באופן כמעט בלתי ניתן להפרדה. המוסד החברתי של הסימפוזיון (Symposium) – שמשמעותו המילולית היא "לשתות יחד" – היה מסגרת מרכזית לדיונים פילוסופיים. בסימפוזיון התכנסו גברים אתונאים בני המעמד העליון לשתיית יין ולשיחה, כאשר היין שימש כקטליזטור לשיח פתוח ולחשיבה יצירתית. בתרבויות אחרות, אגב, אפשר לראות שימוש בחומרים 'קטליתיים' אחרים, לאותו צורך ממש – הגאת בתימן, למשל.

אפלטון הנציח את המוסד הזה בדיאלוג המפורסם שלו, "המשתה", שבו קבוצת גברים, ביניהם סוקרטס, מתכנסת לסימפוזיון ומחליטה לדון בנושא האהבה (ארוס). הדיאלוג ממחיש כיצד היין משמש באמצעי לשחרור המחשבה ולפתיחת אפשרויות חדשות לדיון פילוסופי. באותה העת, אפלטון מדגיש את החשיבות של מתינות בשתייה – שכן שכרות עלולה לערפל את המחשבה הבהירה ולהוביל להיבריס (יוהרה).

אפלטון מציג את סוקרטס ב"סימפוזיון" כדמות ייחודית בהקשר של שתיית יין. בנאומו של אלקיביאדס, שבעצמו מתפרץ בכלל שיכור לאירוע, הוא מעיד על יכולתו הנדירה של סוקרטס לשתות כמויות גדולות מבלי להשתכר: "אף אדם מעולם לא ראה את סוקרטס שיכור." (220a6-7)

במקום אחר בדיאלוג (214a), אלקיביאדס מציין שסוקרטס "ישתה כל כמות שיציעו לו, אך ללא השפעה ניכרת עליו." יכולת זו אינה מוצגת כטריק פיזיולוגי, אלא כמטאפורה פילוסופית לשליטה עצמית מושלמת – הפילוסוף האמיתי משתתף בחיי החברה אך תמיד שומר על צלילות מחשבתו וביקורתיותו. כפי שסוקרטס שותה יין אך אינו נשלט על ידו, כך גם בחשיבתו הוא "טועם" רעיונות מבלי להיות שיכור מהם: תמיד מקיים מרחק ביקורתי שמאפשר לו לבחון אותם בצלילות. באופן אירוני, סוקרטס עצמו, בסוף "המשתה", טוען שהפילוסוף האמיתי צריך להיות מיומן הן בטרגדיה והן בקומדיה – דהיינו, הן בהתמודדות עם המוות והכאב, והן בהנאות החיים. היין, במובן זה, מסמל את היכולת הפילוסופית לנוע בין קטבים שונים של החוויה האנושית.

אריסטו: היין והאתיקה

אריסטו, תלמידו של אפלטון, הרחיב את הדיון על היין בהקשר של האתיקה שלו, במיוחד בספרו "אתיקה ניקומאכית". עבור אריסטו, השאלה של כמה יין לשתות הייתה שאלה של מידה טובה (virtue) ופרונסיס (חכמה מעשית). מאחר שאריסטו ראה את המידה הטובה כ"דרך האמצע" בין שני קצוות, היין משמש כדוגמה מושלמת: שתייה מועטה מדי תמנע את ההנאות והיתרונות החברתיים של היין, בעוד שתייה מופרזת תוביל לאובדן שליטה והידרדרות.

אריסטו האמין כי הדרך לפתח את המידה הטובה היא באמצעות הרגל והתנסות, ולא רק באמצעות לימוד תיאורטי. שתיית יין, במובן זה, היא פרקטיקה שבה האדם לומד לאזן בין תשוקה לריסון, בין הנאה לשליטה עצמית.

אבן סינא והפילוסופיה הערבית-מוסלמית

אף שהאסלאם אוסר על שתיית אלכוהול, פילוסופים ערבים-מוסלמים רבים עסקו ביין – הן כנושא רפואי והן כסמל פילוסופי ופואטי. אבן סינא (אביצנה, 980-1037 לספירה), אחד מגדולי הפילוסופים המוסלמים, היה גם רופא מהולל, והוא כתב על היין הן בהקשר הרפואי והן בהקשר הפילוסופי.

בספרו "הקאנון ברפואה", אבן סינא מתאר את ההשפעות השונות של היין על הגוף והנפש. הוא מציין כי יין בכמויות מתונות יכול לשפר את העיכול, לחזק את הלב ולהפיג את המלנכוליה. אך אבן סינא גם הזהיר מפני שתייה מופרזת, שלטענתו מזיקה לא רק לגוף אלא גם לנפש ולחשיבה.

מעניין במיוחד הוא שאבן סינא ראה ביין מטאפורה לתהליך הנפשי של החיפוש אחר אמת והארה. בשירה הסופית שהושפעה מהגותו, היין הפך לסמל למצב של שכרון מיסטי – האקסטזה הרוחנית שבה המאמין מתאחד עם האלוהות. כך, אף שהיין האמיתי היה 'חראם' (אסור) באסלאם, היין המטאפורי הפך לדימוי מרכזי בפילוסופיה ובמיסטיקה המוסלמית.

פילוסוף ערבי-מוסלמי נוסף, אבן רושד (אברואס, 1126-1198), שהיה גם רופא וקאדי (שופט), המשיך בקו מורכב של חשיבה על היין. מחד, כפוסק הלכה, הוא תמך באיסור הדתי על שתיית יין. מאידך, בכתביו הרפואיים בהשפעת המסורת היוונית של גלנוס, הוא הכיר בתועלת הרפואית הפוטנציאלית של יין בכמויות מדודות ובנסיבות רפואיות מוגדרות. אבן רושד ראה בכך לא סתירה לאיסור הדתי אלא הבחנה בין שימושים שונים – היין כמשקה חברתי נאסר בשל נזקיו החברתיים והמוסריים, אך כתרופה בהוראת רופא, הוא יכול להיות מותר בנסיבות מסוימות.

דרך כתביהם של אבן סינא ואבן רושד, ניתן לראות כיצד היין שימש כנקודת מפגש בין דת, רפואה ופילוסופיה בעולם המוסלמי של ימי הביניים – דוגמה מאלפת למורכבות התרבותית והפילוסופית שיין יכול לעורר.

פרק 3 – היין והקדושה: היבטים תיאולוגיים

"זה דמי" – היין כסמל מרכזי בנצרות

אחד הביטויים החזקים ביותר למשמעות הפילוסופית-תיאולוגית של היין נמצא בנצרות, שבה היין תופס מקום מרכזי בטקס האוכריסטיה (הסעודה האחרונה). בברית החדשה, בפרק 22 בבשורה על פי לוקאס, ישו אומר: "כוס זו היא הברית החדשה בדמי, הנשפך בעדכם". אמירה זו ממסדת את היין כסמל לדמו של ישו, ובכך מעניקה ליין משמעות תיאולוגית עמוקה.

התיאולוגיה הנוצרית פיתחה רעיון זה לכדי דוקטרינת הטרנסובסטנציאציה – התפיסה שבטקס המיסה, היין הופך באופן ממשי לדמו של ישו, אף שהוא שומר על תכונותיו הפיזיות של היין. הטרנסובסטנציאציה מציגה פרדוקס פילוסופי מרתק: כיצד יכול חומר להיות בו-זמנית מה שהוא (יין) ומשהו אחר לחלוטין (דם)?

פילוסופים נוצרים בימי הביניים, ובראשם תומאס אקווינס, השקיעו מאמץ רב בניסיון ליישב פרדוקס זה. אקווינס, תוך שימוש במושגים אריסטוטליים של "צורה" ו"חומר", טען כי בטרנסובסטנציאציה, ה"צורה המהותית" של היין הופכת לדם, בעוד שהתכונות החיצוניות ("מקריות" בשפה האריסטוטלית) נותרות של יין.

"מעבר להיבט התיאולוגי הצר, הסימבוליקה של היין בנצרות מציעה מטאפורה עשירה לטרנספורמציה רוחנית: כשם שמיץ הענבים תוסס ומשתנה ליין, כך גם האדם יכול להשתנות ולהתעלות. כשם שהיין הוא תוצר של תהליך טבעי שהאדם מכוון ומשכלל, כך גם החיים הרוחניים מערבים שילוב של חסד אלוהי והכוונה אנושית".

אוגוסטינוס, אחד מאבות הכנסייה, השתמש ביין כמטאפורה לאופן שבו האלוהות מתגלה בעולם: "האלוהים הוא כמו יין טוב שממלא את הכוס של החוויה האנושית". עבורו, היין מייצג את הדרך שבה האלוהי חודר אל תוך האנושי ומשנה אותו.

אבן רושד והפילוסופיה הערבית: פרשנות פילוסופית לאיסור

אנו חוזרים לעולם האסלאם, בו האיסור על שתיית אלכוהול יצר מתח פילוסופי מעניין. כפי שכבר הזכרנו, פילוסופים מוסלמים כמו אבן רושד נדרשו לנושא זה, אך ראוי להרחיב על הפרשנות הפילוסופית שהוא העניק לאיסור הדתי.

אבן רושד, שהיה מהפרשנים החשובים ביותר של אריסטו בימי הביניים, ראה בחוקי הדת ביטוי לעקרונות אתיים רחבים יותר. עבורו, האיסור על היין לא היה סתם גזירה שרירותית, אלא ביטוי לעיקרון פילוסופי של איזון ומתינות. הוא טען שהאיסור נועד בעיקר למנוע את הנזק החברתי והאישי שנגרם משתייה מופרזת, ולא בהכרח לשלול את כל הערכים הפוטנציאליים של היין.

יתרה מכך, בפירושיו לכתבי אריסטו – שאותם שאף ליישב עם האסלאם - אבן רושד הדגיש את הרעיון האריסטוטלי של "דרך האמצע" והחיל אותו גם על צריכת משקאות. הוא טען שהבעיה איננה ביין עצמו, אלא באובדן השליטה העצמית והמידה הטובה.

מעניין במיוחד הוא ששתייה מתונה של יין שימשה במסורת הסופית כמטאפורה לחוויה המיסטית. משוררים סופים כמו ג'לאל א-דין רומי ועומר כיאם כתבו שירים רבים על "שיכרון אלוהי" והשתמשו ביין כסמל לאקסטזה הרוחנית. כך, באופן פרדוקסלי, דווקא בתרבות שאסרה את היין הפיזי, היין המטאפורי הפך לסמל מרכזי של החוויה הרוחנית העמוקה ביותר.

פרק 4 – גסטון בשלאר והיין כ"חומר יפה"

"הדמיון החומרי" ופילוסופיית היסודות

לגסטון בשלאר (1884–1962) הוקדש כאן כבר מאמר משלו. בשלאר היה פילוסוף צרפתי שעבודתו חוצה את גבולות הפילוסופיה של המדע, הפנומנולוגיה והפסיכואנליזה. הוא פיתח תפיסה ייחודית של היין במסגרת פילוסופיית "הדמיון החומרי" שלו; ה- l'imagination matérielle.

למעוניינים, כאן באתר מאמר רחב שמוקדש כולו לגסטון בשלאר והיין.

בשלאר האמין שהדמיון האנושי מושרש ביחסנו הבסיסי לחומרים בעולם. בספריו על ארבעת היסודות – אש, מים, אוויר ואדמה – הוא בחן כיצד חומרים אלה משפיעים על הדמיון הפואטי והפילוסופי שלנו. היין, עבור בשלאר, היה חומר מיוחד שמשלב בתוכו מאפיינים של כמה יסודות: הוא נוזלי כמים, אך יש בו את האש של האלכוהול, ואת האדמה של הענבים שמהם הוא בא.

בשלאר תיאר את היין כ"חומר יפה": חומר שמעורר לא רק תחושות פיזיות אלא גם תגובות נפשיות ואסתטיות עמוקות. הוא טען שהיין הוא "מדיום אוניברסלי שיודע להפוך לסינגולרי אם הוא מוצא פילוסוף שיודע לשתות אותו". במילים אחרות, היין הוא חומר שמאפשר מפגש ייחודי בין האוניברסלי (הטבע הכללי של היין) לסינגולרי (החוויה האישית והייחודית של השותה).

מטאמורפוזה אלכימית: מ"דמי" ל"עורקי"

אחד הרעיונות המרתקים של בשלאר לגבי היין הוא תפיסתו את שתיית היין כתהליך אלכימי פנימי. בשלאר השתמש במטאפורה של "דמי" ו"עורקי" לתיאור האופן שבו היין משתנה ומשנה אותנו: היין מתחיל כ"דמי" – נוזל חיצוני לנו, אך בשתייה הוא הופך ל"עורקי" – חלק מהמערכת הפנימית שלנו, משנה את תודעתנו ואת הרגשתנו. הוא ראה בתהליך זה אנלוגיה לתהליך האלכימי שבו חומרים גולמיים עוברים זיקוק והופכים למשהו נעלה יותר. עבורו, היין לא היה רק משקה אלא מרחב של טרנספורמציה אפיסטמולוגית – שינוי באופן שבו אנו יודעים ומבינים את העולם.

בספרו "La Terre et les rêveries du repos" (האדמה וחלומות המנוחה), בשלאר כותב: "היין הוא מרחב של טרנספורמציה. בשתייתו, אנחנו חווים את הזמן בצורה שונה, והחוויה שלנו מתגבשת סביב רגעים של הארה ושינוי." במובן זה, היין הוא לא רק חומר פיזי אלא גם מרחב פנומנולוגי – מרחב של חוויה והתהוות.

היין בקוסמולוגיה

עבור בשלאר, היין מייצג קוסמולוגיה שלמה – מערכת של יחסים בין האדם, האדמה, השמש והזמן. הוא כתב: "בכל כוס יין יש אור שמש שהתגבש דרך הזמן". היין, במובן זה, הוא "זמן נוזלי" – האופן שבו הזמן עצמו, בצורת השמש והעונות, מתגבש לכדי חומר שאפשר לחוות ולטעום.

בשלאר הדגיש גם את הדואליות של היין: הוא יכול להיות גם מרגיע וגם מעורר, גם חברתי וגם אינטימי, גם ארצי וגם נשגב. דואליות זו היא שהופכת את היין למדיום פילוסופי כה עשיר – הוא מאפשר לנו לחוות ולהבין ניגודים משלימים ולהתעלות מעבר לחשיבה דיכוטומית פשטנית.

במסתו "Le Vin et la Vigne" (היין והגפן), בשלאר מפתח את הרעיון שהיין הוא "חומר שיודע לספר סיפור" – חומר שנושא בתוכו את ההיסטוריה של מקורו, של ייצורו ושל התרבות שיצרה אותו. היין, עבורו, הוא לא רק משקה אלא גם טקסט, נרטיב שאפשר לקרוא ולפענח.

פרק 5 – הפרדוקס הדיוניסי: ניטשה, האקסטזה וההימנעות

"הרוח הדיוניסית" והפילוסופיה של ניטשה

פרידריך ניטשה (1844–1900) הוא אולי הפילוסוף המזוהה ביותר עם המושג של "הרוח הדיוניסית" – רוח הקשורה הדוקות לאל היין היווני, דיוניסוס. כבר בספרו הראשון, 'הולדת הטרגדיה' (1872), ניטשה מציג את המתח הדינמי בין האפולוני לדיוניסי בעיקרון מארגן של התרבות היוונית העתיקה ושל האמנות בכלל.

האפולוני, על שם אפולו, אל השמש והאור, מייצג עבור ניטשה את העיקרון של סדר, צורה, רציונליות ואינדיבידואציה. הדיוניסי, לעומת זאת, מייצג את העיקרון של כאוס יצירתי, אקסטזה, איחוד מיסטי ושבירת גבולות האני האינדיבידואלי. ניטשה ראה בהם לא ניגודים בינאריים אלא כוחות משלימים, שהאיזון והמתח ביניהם הוא שאפשר את לידתה של הטרגדיה היוונית כצורת האמנות הגבוהה ביותר.

ניטשה ראה את שתיית היין – המזוהה עם פולחן דיוניסוס – כביטוי לרוח הדיוניסית: שתיית היין יכולה להביא לאקסטזה שבה האדם חורג מעבר לגבולות האני היומיומי שלו ומתחבר לכוחות עמוקים יותר של החיים והיצירה. הוא כתב: "יש צורך באקסטזה ובהתרוממות כדי שהאדם יוכל לברוא באמת".

הפרדוקס האישי: המיתולוג של דיוניסוס שנמנע מיין

הפרדוקס המרתק הוא שניטשה עצמו, הפילוסוף שהפך את דיוניסוס לדמות מרכזית בפילוסופיה שלו, כמעט ולא שתה יין. הוא כתב: "משקאות אלכוהוליים אינם מתאימים לי... כוס יין או בירה אחת ביום מספיקה להפוך את חיי לעמק של דמעות."

ניטשה סבל מבעיות בריאותיות כרוניות, כולל מיגרנות קשות, ונמנע מאלכוהול מסיבות בריאותיות. יתר על כן, בכתביו המאוחרים יותר, ניטשה אף ביקר את השימוש באלכוהול, וראה בו ובנצרות את "שני הסמים האירופאים הגדולים" שמעודדים בריחה מהמציאות במקום התמודדות אמיצה עם החיים: "וכי מי לא שקע פעם במחשבות נוגות על כך, מה יכול יכולה הייתה להיות הרוח הגרמנית? אך הנה העם הזה טמטם עצמו מרצון כבר אלף שנה בקירוב: בשום מקום בעולם לא נעשה שימוש נפשע יותר בשני הסמים האירופאיים: אלכוהול ונצרות."

הוא אגב לא טען שהשימוש בסמים הוא ייחודי לתרבות האירופית, אבל עשה הבחנה בין השפעת הסמים המערבית לבין זו של אסיה, בכך שסמים כמו אלכוהול השפעתם מהירה וחדה, ואילו פעולת הסמים המזרחית ארוכה ומתונה יותר; מדידטיבית. (גם הדתות הן כאלה – ההבדל הגדול בין וידוי ומחילה, לבין ה'תיקון' של המזרח.)

ובכל זאת, ניטשה המשיך לפתח את מושג "הרוח הדיוניסית" לאורך כל כתביו, והזדהה לעתים עם דיוניסוס עצמו. הוא חתם על מכתביו המאוחרים ב"דיוניסוס" או "הצלוב-דיוניסי", ומיקם את עצמו כמבשר של חזרת הרוח הדיוניסית לתרבות המערבית.

האבחנה בין אקסטזה יצירתית לבריחה מהמציאות

ההסבר לפרדוקס זה טמון בהבחנה שניטשה עשה בין אקסטזה יצירתית לבין בריחה מהמציאות. עבור ניטשה, הרוח הדיוניסית האמיתית אינה תלויה בשתיית אלכוהול אלא בגישה לחיים – גישה של יצירתיות, ספונטניות וקבלה של החיים על כל היבטיהם, כולל הסבל והכאב.

ניטשה ביקר את מה שהוא ראה כ"שימוש דקדנטי" ביין ובאלכוהול, שנועד להקהות את הכאב ולטשטש את המציאות. במקום זאת, הוא קרא ל"שיכרון דיוניסי" של יצירה והתעלות – מצב תודעה שבו האדם מתעלה מעבר למגבלות היומיום ומתחבר לכוחות יצירתיים עמוקים יותר.

בספרו "כה אמר זרתוסטרא", ניטשה כותב: "יש שיכרון שאינו בא מן היין" – משפט המבטא את התפיסה שלו שהרוח הדיוניסית אינה תלויה באמצעים חיצוניים כמו אלכוהול, אלא בגישה פנימית לחיים.

הפער בין תיאוריה לפרקטיקה: מקרה מבחן פילוסופי

האם הפילוסוף חייב לאמץ את הדרך שהוא מטיף לה? ומה קורה אם לא?

הפרדוקס הניטשיאני של פילוסוף שמפתח תיאוריה של אקסטזה דיוניסית אך נמנע בעצמו מהאמצעי המסורתי להשגתה (יין) מציע מקרה מבחן מעניין ליחס בין תיאוריה פילוסופית לפרקטיקה אישית.

האם עלינו לראות בכך צביעות או חולשה? ניטשה עצמו היה הראשון לדחות פרשנות כזו. בעיניו, המבחן האמיתי של פילוסופיה אינו בהתאמה מושלמת בין הפילוסוף לתורתו, אלא ביכולתה של הפילוסופיה להוסיף עומק וערך לחיים.

ניתן לראות בפרדוקס זה דווקא את גדולתו של ניטשה כפילוסוף: הוא היה מסוגל להבין ולנסח את ערכה של חוויה שהוא עצמו לא יכול היה לחוות במלואה דרך האמצעים המסורתיים. זוהי דוגמה לאמפתיה פילוסופית – היכולת להבין ולהעריך דרכי חיים שונות מזו שלנו.

יתרה מכך, ייתכן שדווקא המרחק בין ניטשה ליין אפשר לו להבין את המהות העמוקה יותר של הרוח הדיוניסית, מעבר לאמצעים השטחיים להשגתה. כמו הפילוסוף במערה של אפלטון, שנאלץ להתרחק מהעולם הרגיל כדי לראותו באור חדש, כך גם ניטשה אולי נדרש למרחק מסוים מהיין כדי לנסח את התיאוריה העמוקה שלו על האקסטזה הדיוניסית.

פרק 6 – היידגר ו"ההוויה בשתייה"

היין כמקדם חשיבה: תפיסה חדשנית

מרטין היידגר (1889–1976), אחד הפילוסופים המשפיעים ביותר במאה ה-20, היה די שנוי במחלוקת ביחסו לנאצים ובמיוחד אולי לתורה הנאצית. אם נניח לזה לרגע, נגיד שהוא הציג גישה מקורית ומפתיעה ליין ולתפקידו בחשיבה הפילוסופית. בניגוד לתפיסה המסורתית, שלפיה היין מטשטש את החשיבה הבהירה, היידגר ראה בשתיית יין (במידה מתאימה) דווקא פעילות שעשויה לקדם חשיבה פילוסופית עמוקה.

היידגר, שנולד וגדל באזור באדן בדרום גרמניה היה חובב יין ידוע, במיוחד של יינות מקומיים. באדן, האזור הדרומי ביותר והשלישי בגודלו בין אזורי היין הרשמיים של גרמניה, משתרע לאורך 400 קילומטרים בעמק הריין מהגבול עם אלזס ועד קרבת פרנקפורט. בזכות האקלים החם יחסית, המוגן על ידי רכסי היער השחור (שוורצוולד), באדן מתמחה בזני ענבים שונים מאלה הטיפוסיים לצפון גרמניה. בעוד שבאזורים אחרים בגרמניה הריזלינג שולט, אזור באדן מתהדר במסורת עשירה של זני "פינו" שונים, כמו שפטבורגונדר (פינו נואר), גראובורגונדר (פינו גרי) ו-וויסבורגונדר (פינו בלאן).

מסורת ייצור היין באדן מתוארכת לתקופה הרומית, לפני יותר מ-2,000 שנה, והפכה למרכיב תרבותי מהותי באזור. לא מפתיע שדמויות תרבותיות חשובות שנולדו באזור, כמו מרטין היידגר, פיתחו זיקה ליין ולמשמעויותיו התרבותיות והפילוסופיות.

כך או אחרת, היידגר האמין שהיין מאפשר סוג אחר של חשיבה – לא החשיבה הלוגית, המדעית והמחושבת של היומיום, אלא מה שהוא כינה "חשיבה מדיטטיבית" (Besinnliches Denken) או "חשיבה הרהורית".

בהרצאותיו על "מה נקרא לחשוב?" (Was Heisst Denken?) היידגר טען שהחשיבה האמיתית אינה תהליך טכני של פתרון בעיות אלא "הקשבה" לקריאה של ההוויה. היין, עבורו, היה אחד האמצעים שעשויים לאפשר הקשבה כזו – על ידי הרפיית האחיזה של החשיבה היומיומית והפתיחות לאופני הוויה אחרים.

"היות-בעולם" דרך היין: הוויה אותנטית

מושג מרכזי בפילוסופיה של היידגר הוא "היות-בעולם" שהוא (In-der-Welt-sein) האופן שבו אנו מתקיימים לא כסובייקטים מנותקים מהעולם, אלא כישויות המעורות בעולם ובקשר בלתי ניתן להפרדה עמו. היידגר, שלא התנגד לטכנולוגיה, כפי שטועים לחשוב, טען שהמדע והטכנולוגיה המודרניים מעודדים צורה לא אותנטית של היות-בעולם, שבה אנו מתייחסים לעולם כאוסף של אובייקטים שעומדים לשימושנו.

היין, עבור היידגר, מציע אפשרות לסוג אחר של היות-בעולם. בשתיית יין, במיוחד בהקשר חברתי, אנו חווים את עצמנו לא כסובייקטים מבודדים אלא כחלק ממארג של יחסים – עם האדמה שגידלה את הענבים, עם האנשים שעיבדו אותם, עם המסורת של ייצור היין, ועם האנשים שאיתם אנו שותים.

בספרו "שבילי יער" (*Holzwege), היידגר כותב: "היין אינו סתם משקה, אלא דרך להיות עם אחרים, להיות עם האדמה, להיות עם ההיסטוריה". היין, במובן זה, הוא לא רק חומר לצריכה אלא "אירוע" (Ereignis) – התרחשות שבה ההוויה מתגלה באופן ייחודי.

*אני לא בטוח שהספר תורגם לעברית, ולכן השתמשתי בתרגום הכותרת בלשונה, למרות שתרגום פרשני היה יכול להיות משהו כמו 'בשבילים שמובילים לשומקום'. היידגר עצמו הסביר בהקדמה לספרו את המשמעות של הכותרת: "Holz (עץ) היא מילה ארכאית ל-Wald (יער). ביער יש שבילים שלרוב נחסמים בצמחייה ומסתיימים לפתע בשטח לא מעובד והם נקראים Holzwege... כל אחד מהם 'הולך' בנפרד, אך באותו יער. לעתים נדמה שהאחד דומה לאחר. אך זה רק נדמה כך."

היין כדרך לחשוף את הנסתר: שכרות כהתגלות

אחת התובנות המקוריות ביותר של היידגר לגבי היין נוגעת לתפיסתו את השכרות. בניגוד לתפיסה המסורתית של השכרות כאובדן שליטה וטשטוש, היידגר ראה בה אפשרות להתגלות של אמת שבדרך כלל נסתרת מעינינו.

בהרצאותיו על הלדרלין והמשוררים הגרמנים, היידגר מתייחס לפואמה של הלדרלין "יין וקדושה" (Brod und Wein – היה אמור להיות מתורגם ל'לחם ויין', אבל העדפתי כך) ומפרש את השכרות השירית כמצב של "חשיפה" (Unverborgenheit) - מושג שבו היידגר מתרגם את המילה היוונית "אלתיאה" (אמת). השכרות, במובן זה, אינה בריחה מהאמת אלא דווקא חשיפה שלה – רגע שבו המסכים והמחיצות של החשיבה היומיומית נופלים ומשהו עמוק יותר מתגלה.

היידגר היה מודע כמובן לסכנות של שתייה מופרזת, אך הוא הבחין בין "שכרות אותנטית" – שבה היין משמש ככלי להתעלות ולהעמקה – לבין "שכרות לא אותנטית" שבה היין משמש לבריחה ולהשכחה.

בסמינרים הפרטיים שלו בביקתה בשוורצוולד, היידגר נהג לשלב שתיית יין מקומי עם קריאה ודיון בטקסטים פילוסופיים. משתתפי הסמינרים הללו מספרים כיצד היידגר ראה בשתייה המשותפת לא רק הנאה חברתית אלא גם חלק אינטגרלי מהפעילות הפילוסופית – דרך ליצור "מצב רוח" (Stimmung) מתאים לחשיבה.

זוכרים את הסימפוזיונים של היוונים, סוקרטס ואפלטון? אז הינה.

פרק 7 – פילוסופיה עכשווית של היין: סקרוטון וממשיכיו

רוג'ר סקרוטון: "אני שותה, משמע אני קיים"

הפילוסוף הבריטי רוג'ר סקרוטון (1944-2020) הוא אחד ההוגים העכשוויים החשובים ביותר שפיתחו פילוסופיה של יין. בספרו המשעשע לעיתים והטרחני לעיתים אחרות, "I Drink Therefore I Am: A Philosopher's Guide to Wine" (אני שותה, משמע אני קיים: מדריך פילוסופי ליין), סקרוטון משחק עם אמירתו המפורסמת של דקארט "אני חושב, משמע אני קיים" (Cogito ergo sum) ומציע שהשתייה – ובמיוחד שתיית יין – היא פעילות פילוסופית לא פחות מהחשיבה, כל עוד, שוב – בכמות הראויה:

"Wine respects our illusions and even amplifies the more benign among them. But it does not provide an escape route from reality."

סקרוטון טוען שיין הוא לא רק משקה אלא "אובייקט אסתטי" – דבר שאנו מעריכים לא רק בשל התועלת שלו (השפעת האלכוהול) אלא בשל התכונות הפנימיות שלו והחוויה שהוא מספק. בכך, שתיית יין (באופן מעריך ומודע) היא אנלוגית להקשבה למוזיקה או להתבוננות באמנות – פעילות אסתטית שמערבת שיפוט, טעם והנאה מהדבר עצמו.

יתרה מזאת, סקרוטון מדגיש את הממד החברתי של שתיית יין: "היין הוא משקה שנועד לשתייה משותפת, לחגיגה של הקהילה האנושית ולהעמקת השיחה". במובן זה, היין ממשיך את המסורת של הסימפוזיון היווני – הוא מזמן שיחה, קהילה ודיאלוג.

ההבחנה בין שכרות לשיכרון

אחת התרומות החשובות של סקרוטון לפילוסופיה של היין היא ההבחנה שהוא עושה בין "שכרות" (drunkenness) ל"שיכרון" (intoxication). עבור סקרוטון, שכרות היא מצב של אובדן שליטה וטשטוש, שבו האדם מאבד את הזהות המודעת שלו ואת היכולת לקיים יחסים אמיתיים עם אחרים. שיכרון, לעומת זאת, הוא מצב של מודעות מוגברת, שבו האלכוהול מסיר חלק מהמחסומים והמעצורים שלנו ומאפשר לנו לחוות את העולם ואת האחרים באופן ישיר יותר.

סקרוטון כותב: "השיכרון אליו אני מתכוון הוא שיכרון דיוניסי – לא אובדן העצמי אלא מציאת העצמי בזולת". במילים אחרות, השיכרון האמיתי אינו בריחה מהמציאות אלא דווקא התחברות עמוקה יותר אליה – חציית הגבולות בין ה"אני" ל"אחר" וחוויה של סולידריות ואמפתיה.

יין כחוויה אפיסטמולוגית: סוגים שונים של ידיעה

סקרוטון, כפילוסוף בריטי מהמסורת האנליטית, שהיה בקיא גם בפילוסופיה הקונטיננטלית, מתעניין בסוגים שונים של ידיעה וחוויה. הוא טוען שהיין מאפשר סוג אחר של ידיעה – לא הידיעה המדעית, האובייקטיבית והמדידה, אלא ידיעה פנומנולוגית, סובייקטיבית וחווייתית.

כאשר אנו טועמים יין באופן מודע ומעריך, אנו מכירים ומבינים אותו באופן שונה לחלוטין מההכרה המדעית של הכימאי המנתח את הרכבו. סקרוטון מבחין בין הידיעה המדעית-אובייקטיבית של היין לבין החוויה האסתטית-סובייקטיבית שלו. הוא טוען שהחוויה האסתטית של היין היא סוג תקף של ידיעה שמספקת לנו תובנות שהניתוח המדעי לבדו אינו יכול לספק. דרך היין, לפי סקרוטון, אנו חווים את הדואליות בין היותנו סובייקטים וגם אובייקטים, ומתוודעים לממד הרוחני של הקיום האנושי בדרך שדומה, אך לא זהה, לתפיסות פנומנולוגיות של חוויה והוויה.

פילוסופית היין העכשווית: מחקרים ותחומים חדשים

בעקבות וגם שלא בעקבות עבודתו של סקרוטון, תחום הפילוסופיה של היין התפתח והתרחב בשנים האחרונות. פילוסופים עכשוויים כמו בארי סמית' (Barry C. Smith), קרולין קורסמאייר (Carolyn Korsmeyer) וקיין טוד (Cain Todd) הרחיבו את הדיון לתחומים חדשים כמו אתיקה סביבתית של יין, פוליטיקה של טעם ויין, ופילוסופיה של הערכת יין.

תחום חדש ומתפתח הוא "נוירופילוסופיה של יין" – מחקר המשלב בין מדעי המוח העכשוויים לבין שאלות פילוסופיות על טעם, תפיסה וחוויה אסתטית של יין. חוקרים וכותבים כמו בארי סמית' וג'יימי גוד בוחנים כיצד המוח שלנו מעבד את החוויה המורכבת של טעימת יין, וכיצד ידע, ציפיות והקשר חברתי משפיעים על החוויה הזו.

תחום אחר הוא פילוסופיה של "אותנטיות" ביין – שאלות כמו מהו יין "אמיתי" או "אותנטי", ואיך ההיסטוריה, המסורת והטריטוריה משפיעות על הזהות והערך של יין. שאלות אלה מתקשרות לסוגיות רחבות יותר של גלובליזציה, זהות תרבותית ופוליטיקה של מזון.

סקרוטון וממשיכיו מדגישים גם את הממד האתי של שתיית יין – האחריות שיש לנו כלפי האדמה, כלפי המסורת וכלפי הקהילה כאשר אנו מייצרים ושותים יין. במובן זה, היין אינו רק חומר לצריכה אלא גם "מורה" אתי, המלמד אותנו על הקשר שלנו לטבע, לזמן ולקהילה האנושית.

פרק 8 – פילוסופיה בבוס וכוס בפילוסופיה: מקרי מבחן של פרדוקסים

פילוסופים וסתירות בין חייהם ותורתם

היחס של פילוסופים ליין מספק מקרי מבחן מרתקים לבחינת היחס בין תיאוריה פילוסופית לפרקטיקה אישית. כפי שראינו במקרה של ניטשה, לעתים קרובות ישנו פער בין העמדות התיאורטיות של פילוסופים לבין האופן שבו הם חיים את חייהם בפועל. פער זה אינו בהכרח ביטוי לצביעות, אלא יכול להיות ביטוי למורכבות האנושית ולמתח המובנה בין אידיאלים לבין מציאות.

מקרים נוספים של סתירות כאלה כוללים את ז'אן-ז'אק רוסו, שכתב ספר מהפכני על חינוך ילדים ("אמיל, או על החינוך") אך נטש את כל חמשת ילדיו הביולוגיים בבית יתומים מיד לאחר לידתם, ומעולם לא שב לראותם. או את פרידריך אנגלס, שכתב יחד עם קרל מרקס את "המניפסט הקומוניסטי" נגד הקפיטליזם, אך בה בעת היה בן למשפחת תעשיינים עשירה ועבד כמנהל ומאוחר יותר כשותף במפעל הטקסטיל של אביו במנצ'סטר, שבו הועסקו פועלים בתנאים קשים – אותם תנאים שעליהם כתב בביקורתיות בספרו "מצב מעמד הפועלים באנגליה". אנגלס השתמש ברווחיו מהעסק הקפיטליסטי כדי לממן את פעילותו המהפכנית ולתמוך כלכלית במרקס למשך שנים רבות.

הפילוסוף ארתור שופנהאואר, שהטיף לאסקטיות ולהימנעות מתענוגות גופניים, חי בעצמו חיים נהנתניים למדי, ואף פעם אחת דחף שכנה מדרגות בעקבות ויכוח (ונאלץ לשלם לה קצבה עד סוף חייה).

ובתקופה מודרנית יותר, איין ראנד, שפיתחה את פילוסופיית האובייקטיביזם והטיפה נגד התערבות ממשלתית ותמיכה סוציאלית, הסתמכה בעצמה על קצבאות ביטוח לאומי וביטוח בריאות ממשלתי (מדיקר) בשנותיה האחרונות, לאחר שחלתה בסרטן ריאות. זאת למרות שלאורך שנים התנגדה בתוקף לרעיון שעישון גורם לסרטן, והייתה מעשנת כבדה.

היין כמקרה מבחן: תיאוריה פוגשת פרקטיקה

היין מציע מקרה מבחן מיוחד לבחינת היחס בין תיאוריה לפרקטיקה, מכיוון שהוא מערב לא רק רעיונות מופשטים אלא גם חוויה גופנית ישירה. השאלה "האם טוב לשתות יין?" אינה רק שאלה מוסרית או אינטלקטואלית אלא גם שאלה פרקטית הנוגעת לבריאות, להנאה ולרווחה של האדם.

הפילוסוף עמנואל קאנט, למשל, כתב בהרחבה על חשיבות השליטה העצמית והמוסר, אך היה ידוע כאוהב יין נלהב, ולעתים שתה כל כך הרבה שלא מצא את דרכו הביתה. האם יש בכך סתירה? לא בהכרח. קאנט לא התנגד להנאות החיים, ובכלל זה לשתיית יין, אלא טען שהן צריכות להיות כפופות לעקרונות מוסריים ולא לשלוט בנו.

סוקרטס, כפי שהוא מוצג ב"משתה" של אפלטון, מציג מודל אחר: הוא שותה יין בשמחה, אך אינו משתכר. היכולת שלו "לשתות כשכולם כבר תחת השולחן" מבלי לאבד את צלילות דעתו היא סמל לאיזון הפילוסופי שהוא מגלם – היכולת ליהנות מהחיים מבלי להיות משועבד להנאות.

פילוסופיה כהשתקפות במראה היין

המקרים הללו מזמינים אותנו לחשוב על היחס בין פילוסופיה לחיים באופן מורכב יותר. אולי, במקום לצפות להתאמה מושלמת בין תיאוריה לפרקטיקה, עלינו לראות בפילוסופיה מעין "מראה" שבה אנו משתקפים – לא כפי שאנחנו, אלא כפי שאנו שואפים להיות.

במובן זה, יש משהו כן ואותנטי בפילוסוף שמכיר במגבלותיו ובפערים בין האידיאלים שלו לבין המציאות של חייו. קאנט, שהיה ידוע בהערכתו ליין טוב, היטיב להבין את המתח שבין תשוקה לתבונה. בספרו "אנתרופולוגיה מנקודת מבט פרגמטית", הוא מתייחס לתשוקות (passions) בחומרה, ומתאר אותן כמחלה שדוחה כל תרופה. עם זאת, בכתביו מתגלה תפיסה מורכבת יותר: תפקיד התבונה אינו להכחיד את הנטיות והרגשות האנושיים לחלוטין, אלא לכוון ולרסן אותם (אנתרופולוגיה 7:266). לפי גישתו, הסבנה אינה בעצם קיומן של נטיות טבעיות, אלא בהפיכתן לתשוקות עיקשות שמערערות את ריבונות התבונה ושולטות בה במקום להישלט על ידה.

היין, בסופו של דבר, הוא לא רק נושא פילוסופי אלא גם מטאפורה לפילוסופיה עצמה: כמו היין, הפילוסופיה יכולה להאיר ולהעשיר את החיים, אך גם להשכיר ולבלבל אם "שותים" ממנה יותר מדי או באופן לא נכון. וכמו היין, גם הפילוסופיה מחייבת מידה מסוימת של שליטה עצמית וביקורתיות כדי שתהיה מועילה באמת.

פרק 9 – לסיכום: היין כמדיום פילוסופי בין-תחומי

היין כגשר בין חושים למחשבה

לאורך מאמר זה, ראינו כיצד היין שימש לאורך ההיסטוריה הפילוסופית כגשר בין העולם החושי לעולם האינטלקטואלי. החל מהסימפוזיון היווני, דרך תפיסת היין כ"חומר יפה" של בשלאר, ועד לתפיסה ההיידגריאנית של היין כדרך לחשיבה אחרת – היין מציע דרך לחשוב על הקשר בין הגוף למחשבה, בין החושים לאינטלקט.

בעידן שבו הפילוסופיה האקדמית נוטה לעתים להיות מופשטת ומנותקת מהחיים היומיומיים, היין מזכיר לנו שהפילוסופיה האמיתית אינה מתקיימת רק בספרים ובמאמרים אלא גם בחוויות חושיות ובאינטראקציות חברתיות. במובן זה, יש משהו כן ואותנטי בפילוסוף שמכיר במגבלותיו ובפערים בין האידיאלים שלו לבין המציאות של חייו. סקרוטון (שכאמור אהב יין) ראה בחוויית היין דוגמה מאירת עיניים לגישתו הפילוסופית. בספרו "I Drink Therefore I Am" הוא טוען שלא ניתן להפריד בין החוויה האישית והישירה של היין לבין הבנתו האמיתית: "לא ניתן להבין את סגולותיו של יין באמצעות טעימה עיוורת יותר משניתן להבין את סגולותיה של אישה באמצעות נשיקה עם כיסוי עיניים". כך גם בפילוסופיה, לדעתו של סקרוטון, הידע האמיתי נובע מהתנסות מלאה וקשובה, ולא מתיאוריות מופשטות המנותקות מהחוויה האנושית.

היין מציע גם מודל אחר של ידיעה – לא הידיעה המדעית, האובייקטיבית והכמותית, אלא ידיעה חווייתית, איכותית ואישית. בעולם שבו הידע המדעי נתפס לעתים כצורת הידיעה היחידה או העליונה, היין מזכיר לנו שיש דרכים אחרות לדעת ולהבין את העולם.

מקומו של היין בדיאלוג הפילוסופי העתידי

ככל שהפילוסופיה העכשווית נעשית יותר ויותר בין-תחומית, ומתחילה לשלב תובנות ממדעי המוח, מתיאוריות אסתטיות, מאנתרופולוגיה ומתחומים אחרים, כך גדל הפוטנציאל של היין כמדיום פילוסופי. היין מציע "מרחב שלישי" שחוצה את הגבולות בין התחומים השונים – הוא בו-זמנית אובייקט מדעי, חוויה אסתטית, תופעה חברתית ומושא להרהור פילוסופי.

תחומים חדשים של פילוסופיה של יין מתפתחים ומתרחבים, כולל חקר הקשרים בין יין לבין סוגיות של זהות, אותנטיות, גלובליזציה ואתיקה סביבתית. יתר על כן, פילוסופים עכשוויים מתחילים לחקור את הקשר בין יין לבין טכנולוגיה – כיצד טכנולוגיות חדשות משנות את האופן שבו אנו מייצרים, מעריכים וחווים יין.

לקחים מהמפגש בין פילוסופיה ויין לחשיבה עכשווית

לסיכום, המפגש בין פילוסופיה ויין מציע כמה לקחים מעניינים לחשיבה העכשווית:

- **האיזון בין גוף לתודעה**: היין מזכיר לנו שאיננו רק יצורים רציונליים אלא גם יצורים גופניים וחושיים. פילוסופיה שאינה מתייחסת לממד הגופני והחושי של הקיום האנושי היא פילוסופיה חלקית בלבד.
- **הדיאלקטיקה של תענוג וריסון**: היין מציב בפנינו את האתגר של האיזון בין תענוג לריסון, בין שמחת החיים לשליטה עצמית. פילוסופיה של יין אינה דוגלת בהתנזרות מוחלטת, אך גם לא בהיעדר גבולות – היא מחפשת את ה"דרך האמצע" האריסטוטלית.
- **ערך החוויה המשותפת**: היין, בניגוד למשקאות אחרים, לרוב נשתה בהקשר חברתי וקהילתי. הוא מזכיר לנו את הערך של חוויות משותפות ושל קהילה – ערכים שלעתים נשכחים בעידן האינדיבידואליזם והטכנולוגיה.
- **זמן והשתנות**: היין, שמשתנה ומתפתח לאורך זמן, מציע מטאפורה עשירה לתהליך של התבגרות והתפתחות אנושית. בניגוד לעולם הדיגיטלי המהיר והמיידי, היין מלמד אותנו על ערכו של זמן, סבלנות והתפתחות הדרגתית.
- **המתח בין תיאוריה לפרקטיקה**: היין מזכיר לנו שהפילוסופיה אינה רק עניין של תיאוריות מופשטות אלא גם של פרקטיקה יומיומית – כיצד אנו חיים, בוחרים ומתנהגים. הפרדוקסים והמתחים שראינו בין תיאוריות פילוסופיות לבין פרקטיקות אישיות מדגישים את המורכבות של הקיום האנושי.

בעולם עכשווי המתאפיין בקצב מהיר, בפיצול תשומת לב, בהעדפת המיידי על פני המתפתח, ובהתמקדות בהישגים חומריים על פני חוויה פנימית – אולי יש משהו מאיר עיניים בפנייה לפילוסופיה של היין. כפי שאמר בשלאר, היין הוא "מדיום אוניברסלי שיודע להפוך לסינגולרי אם הוא מוצא פילוסוף שיודע לשתות אותו" – אולי בעולם שבו האוניברסלי והסינגולרי מאיימים להתנתק זה מזה, היין יכול לשמש בגשר שמחבר ביניהם מחדש.

עבור אדם מודרני שמחפש משמעות, קהילה וחוויה עמוקה בעולם דיגיטלי מפוצל, פילוסופיה של היין מציעה מודל אחר – מודל של האטה, של התבוננות, של חיבור בין-אישי ושל דיאלוג אמיתי. כפי שניטשה, למרות הימנעותו האישית מיין, ראה את הערך של הרוח הדיוניסית, כך גם אנחנו יכולים לראות בפילוסופיה של היין מקור של השראה לחיים מאוזנים ומשמעותיים יותר בעידן הטכנולוגי.

שגיא קופר | ישראל, יוני 2025